

ԵՐԱԽԱՅՐԻՔ ԱՇԱԿԵՐՏԱՅ

Խ Ա Լ Ի Պ Ե Ա Ն Ո Ւ Ս Ո Ւ Մ Ն Ա Ր Ա Ն Ի Ն Ա Չ Գ Ի Ս Հ Ա Յ Ո Յ

Ծ Ա Ն Ո Ւ Յ Ո Ւ Մ Ն.

Ինչպէս որ անցեալ դեկտեմբերի վերջին ամսատետրովն իմացուցինք, ահա կսկսիմք ընտրանաւ տպագրել Խալիպեան ուսումնարանիս դպրոցական ձեմարանին մէջ կարդացուած ձառերը: Եւ նախ այն ձառերէն երկուքը՝ որ սոյն իսկ տպագրութեան վրայ առաջարկուեր՝ գրուեր ու կարդացուեր էին անցեալ տարւոյն վերջին օրերը:

Թերեւս ընթերցողաց հետաքրքրական եւ ակնորժելի լինի առաջուց տեսնել դպրոցական ձեմարանին անդամ գրողներուն անունները, որ սոքա եւ ըստ իւրաքանչիւր դասարանաց.

Ե. ԴԱՍԱՐԱՆ.

Ալբրենճեան Գաբրիէլ.
Եղիազարեան Բարսեղ.
Մազերովեան Ներսէս.
Մարութեան Սարգիս.
Սելինեան Յովհաննէս.
Ստեփանոսեան Խաչատուր.
Տաւութեան Յարութիւն:

Գ. ԴԱՍԱՐԱՆ.

Ալբրենճեան Կոստանդին.
Ալբրենթփեան Գրիգոր.
Երեմիոսեան Կարապետ.
Խվանով Աղեքսանդր.
Ջեռնիքեան Պետրոս.
Պաղտիկեան Գրիստոստուր.
Պապիեան Մանուկ.
Պօլուպեկեան Գրիգոր.
Ստեփանոսեան Քերովքէ:

Գ. ԴԱՍԱՐԱՆ.

Աղապալեան Մկրտիչ.
Գալեմքեարեան Գրիգոր.
Թերզեան Կարապետ.
Խուպեան Աղեքսանդր.
Ներսեան Ներսէս.
Ճինանեան Մկրտիչ.
Մազլըմեան Մկրտիչ.
Մամիկոնեան Սիմէոն.

Մանտրանեան Կարապետ.
Մարմարեան Գասպար.
Մարտիրոսեան Խաչատուր.
Մուրատեան Յովսէփ.
Նաւասարդեան Փիլիպպոս.
Շիշլիկեան Մանուկ.
Ջեմպերճեան Սարգիս.
Ջեմպերճեան Գեորգ.
Պարխուտարեան Ստեփանոս.
Պիճոյեան Մարտիրոս.
Սաղիմեան Պետրոս.
Սուքիասեան Յովհաննէս.
Վզվզեան Համբարձում.
Տաւութեան Աւտիք.
Տաւութեան Յակովբ.
Տէր-Գաւթեան Տիգրան.
Տէր-Ներսէսեան Կարապետ.
Տէր-Ստեփանեան Կոստանդին.
Փախալեան Սիմէոն.

Բ. ԴԱՍԱՐԱՆ.

Ալանալեան Մարկոս.
Գեղամեան Յովակիմ.
Թերզեան Գրիգոր.
Խազանճեան Յարութիւն.
Խաչատրեան Յակովբ.
Հախնազարեան Սարգիս.
Քիւրքճեան Սերովքէ.

Գիտելի է եւ այս, որ երկրորդ եւ մանաւանդ երրորդ դասարանի աշակերտներէն ոմանք ոչ միայն մեծահասակ եւ քան զիւրեանց դասընկերս, այլ եւ ուրիշ դպրոցներու մէջ սովորած լինելով, միւսներէն աւելի յառաջադիմութիւն ունեցեր են՝ գէթ հայերէն շարադրութեանց մէջ, թէպէտ եւ ուրիշ լեզուաց եւ ուսմանց կողմանէ տկար գտնուելուցն պատճառաւ՝ այս ուսումնարանին աւելի բարձր դասարանները ղեռ չեն մտած:

Ա. Ռ. Ա. Զ. Ա. Ր. Կ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ն.

Արդեօք կարելի է տպագրութեամբ հրատարակել ուսումնարանի ձեմարանին մէջ խօսուած ձառերուն գլխատրոնները թէ ոչ: Եթէ կարելի է, ինչ կերպով ընելու է նոցա ընտրութիւնը:—Գարծեալ՝ պէտք է արդեօք առաջիկայ տարւոյս սկիզբէն ձեռք զարնել այս հրատարակման թէ ըսպասել գալ տարւոյն:

Այսպիսի ծանր խնդրոյ մը վրայ ես չէի համարձակիր տկար գրչովս իմ կարծիքս բացատրել, եթէ չքաջալերուէի նոյն իսկ խնդրոյն մեր կարծեացը ներքեւ ձգուելէն: Վասն զի առաջարկութեանը կերպէն կերեւի որ մեր մեծերուն առջեւ անկարելի չերեւիր մեր ձառերէն ընտիրներուն հրատարակութիւնը: Միայն կհամարձակիմ ցուցանելու համառօտիւ՝ թէ այս հրատարակութեան գլխաւոր օգուտները որո՞նք են:

Գիտեմք, եղբարք, որ բարեկարգ եւ օրինաւոր անձնասիրութիւնն շատ գովելի բան է, մանաւանդ աշակերտաց համար. արդ եթէ մեր ձառերուն լաւերը տպագրութեան արժանի դատուին, հարկաւ ամենայն աշակերտ աւելի կաշխատի եւ վերջին Տիգր կթափէ որ կարողանայ արժանի առնել իւր ձառը եւս տպագրելու: Ամենայն աշակերտ կուզէ որ իւր ծնողքը տեսնեն իւր ձառը տպագրած եւ ուրախանան. թող նաեւ հասարակաց առջեւ գովութեան արժանի լինելը, որ ամէն մարդու ընականապէս փափաքելի է:

Կարող են պատահիլ մեր մէջ այնպիսի աշակերտք որ չեն կարող այնպիսի ձառեր գրել որ արժանի լինին տպագրութեան, եւ նոցա սիրտը հարկաւ կտրտմի. բայց այն տրտմութիւնը ոչ միայն վնասակար չէ, այլ եւ շուտով կփարատի. քանզի եթէ բարեբարոյ աշակերտ է՝ լաւ կաշխատի, եւ այնպէս կարող է քիչ ժամանակէն տպագրութեան արժանի ձառեր գրել:

Այս ձառերուն տպագրութեան մէկ օգուտն ալ այն է որ ուսումնարանիս օգուտները եւս տեսնով տալու պտուղները կճանչցուին:

Յիրաւի, կարելի է կասկածիլ թէ շատ ծնողք տեսնելով որ իւրեանց որդւոց ձառերը չեն տըպուիր, ասեն թէ մեր որդին այն տեղ բան չըսովրիւր, կամ թէ ուսումնարանին մէջ կողմնասիրութիւն եւ աշառութիւն կայ: Բայց մեր այս կասկածը փարատելու համար կարող եմք ծանուցանել օրագրով մեր ձեմարանին կազմութիւնը, սորա անդամոց թիւը, ո՞ր դասարանէ լինելը եւ ո՞ր աստիճանի եւ ի՞նչ բնութեան տէր աշակերտներէ կազմեալ լինելը. որով եւ ծնողք հարկաւ կհանդարտին, գիտելով որ իւրեանց որդիքը եւս ժամանակին այն աստիճանին կհասնին:

Այժմ այն տեսնեմք թէ արդեօք տարւոյս ըսկիզբէն պէտք է տպագրել, թէ սպասել գալ տարւոյն: Ձեզ լաւ յայտնի է, պատուական ժո-

ղովականք, որ այս ուսումնարանս կարօտ է աւելի ձանչցուելու ազգիս մէջ ժամ մի յառաջ. եւ թէպէտ ամէն մարդ գիտէ թէ մինչեւ ցայսօր չէ տեսնուած որ մէկ ուսումնարանի մէջ երեք տարուան ընթացքով դուրս գան գիտնական անձինք, բայց մեր նպատակը պէտք չէ լինի ցոյց տալ մեր գիտութիւնը, այլ պէտք է աշխատիմք այն միայն ցուցնել՝ թէ ի՞նչ մեծամեծ օգուտներ կարելի է քաղել ուսումնարանէս մեր ազգին համար. եւ երբոր մեր ձառերը տեսնեն՝ շատ կարելի է որ ուղիղ կարծիք առնուն ամէնքն ալ մեր վարժատան վրայ. ուրեմն կասեմ թէ պէտք է սկսի այս տարուանէ:

Իսկ թէ ի՞նչպէս պէտք է լինի ընտրութիւնը, իմ կարծեօքս ահա այսպէս: Մեր մէջէն յանձնաժողով մի ընտրուի որ մինչեւ ցայսօր ընթերցուածներէն անաշառութեամբ ընտրեն, եւ այնուհետեւ կամ Սրբազան Առաջնորդը եւ կամ Գերապատիւ Խորէն Վարդապետը բարեհաճին աչքէ անցնել. եթէ նոցա եւս հաճոյ լինի, քանի մի սխալները ուղղեն եւ մամլոյ տակ ձգեն:

ՏԻԳՐԱՆ ՏԵՐ ԴԱԻԹԵԱՆ, ՍԱՆԱՀՆԵՑԻ,

Ա. Գ. Դասարանի.

ԻՆՈՅՆ Ա.Ռ.Ա.Զ.Ա.Ր.Կ.Ո.Ի.Թ.Ի.Ն.

Յօրէ հիմնադրութեան ուսումնարանիս ամենայն տեղ հռչակուեցաւ սորա անունը, եւ մեծ ուրախութիւն պատճառեց ամենայն բարեսիրաց:

Այս ուրախութիւնը անշուշտ աւելի եւս կլինի, եթէ նոքա մասնաւոր տեղեկութիւն ունենան մեր դպրոցական ձեմարանիս վերայ, մանաւանդ հեռուանց տեսնեն մեր ըրածներն այս ժողովոյս մէջ, ուր ամենայն տեսակ հարցմունք ու խնդիր կառաջարկուի մեզ, որով կհարկադրուիմք մեր միտքը տանջել եւ պատշաճաւոր լուծում տալ: Բայց այս տեղեկութիւնը եւս բաւական չէ, որովհետեւ շատ կարելի է ոմանք ելնեն ու ասեն, «է՛հ, գրել են թէ ժողովք կայ աշակերտաց, բայց թէ ի՞նչ օգուտ են ստացել աշակերտք այն ժողովքէն, կամ ո՞ր են տուած առաջարկութիւնքը, եւ ո՞ր է լուծումն, այս բաներուն վերայ յիշատակութիւն մը չեն արել:

Այս խնդրոյս վերայ իմ դատողութիւնս հետագայ խօսքերով յայտնեմ: Ինչպէս վերն ասացի, ազգայինք թէպէտ լսեցին այս մեր ուսումնարանիս բացուիլը, եւ սորա հիմնադրաց բարենպատակ ջանքը, բայց քանի որ դեռ ընտիր ընտիր աշակերտք չեն ելած ուսումնարանէս, ինչո՞վ պիտի ծանօթանան ազգայինք աշակերտաց յառաջադիմութեանը:

Աշակերտաց մասնաւոր յառաջադիմութեանը, բայց ի ուսման ընթացքէն, մեծ ապացոյց են նոցա գրաւոր աշխատութիւնքը. ուստի եւ զանոնք տրպելը շատ կարեւոր կիսամարիմ կամ օրագրի մէջ, կամ տարուան վերջը մէկ գրքոյկ կազմելով, մասնաւորապէս այն գրութիւնները որ այս ժողովոյս մէջ կարդացուին⁽¹⁾: — Բայց որովհետեւ գրութեան է թէ ընտրութեամբ լինի, եւ միայն գլխաւորները, այս բանը ինձ փոքր մի տարակոյս կ'աւտօժուէ, ու այսպէս ասել կուտայ.

Նախ՝ թէ եւ իւրաքանչիւր որ իմէնք ըստ իւրում կարի գրել ու խօսել է ո՞ր եւ իցէ բանի վերայ, բայց որովհետեւ քիչերունը հաւնել՝ շատերունն եւս հերքել է գահագլուխը, պէտք է գիտնամք որ եթէ մեր ձառերը հրատարակուելու լինին, պիտի զգուշաւոր ընտրութիւն լինի, — զոր Գերապատիւ Առաջնորդին կ'յանձնեմք: — Արդ եթէ նորա ձեռքն ընկնի, նա ոչ եթէ (ինչպէս ժողովքի մէջ), թէ եւ շատ անյարմար, ու վեր ի վերոյ գրած եւս լինիմք՝ կըաջալերէ կ'յորդորէ որ միւսանգամ լաւ գրեմք, կամ թէ շատ անգամ ինքը կ'ցուցնէ մի եւ նոյն նիւթին բարւոք գրելու եղանակը, այլ պիտի ամենայն զգուշութեամբ նայի, սրբագրէ. դուք ասացէք, նորա քննութենէն ետքը մեր յիսուն ձառերէն հինգը արժանի կ'լինի՞ տպագրութեան: Իսկ եթէ Սրբազանի ժամանակի կործանութեանը խնայեմք, ու կատարելութենէ զուրկ ձառեր տպել տամք, այդ ոչ մեզ պատիւ կ'լինի եւ ոչ ընթերցողաց ախորժելի⁽²⁾:

Երկրորդ, սովորաբար իբրեւ աշակերտ մտածեմք. եթէ ընտրութեան համար այնպէս եղաւ որ երրորդ դասատան աշակերտինը կամ չորրորդինը տպագրութեան արժանի եղաւ, իսկ հինգերորդինը ոչ, նա չե՞լլեր ու չա՞սեր արդեօք. Վա՛յ ինձ, ես անոնցմէ ալ վար մնացի. ու այսպէսով սիրտը կ'ոտրի, ոչ բան գրէ եւ ոչ խորհի⁽³⁾:

Երրորդ, փորձով գիտեմք որ եթէ մէկը տգէտ հայր մը ունենայ, նա իւր որդւոյ ձառը կամ անունը չգտնելով տպուած, իսկոյն կ'բարկանայ, կ'յուսահատի, չա՛սեր թէ միւս անգամ կարելի է

գրէ նաեւ իմ որդիս, այլ տգիտութեամբ կը մտածէ ու կ'ասէ. «Հա, իմացայ. անշուշտ բանին մէջ կողմնասիրութիւն կայ. թէ չէ, իմ տղաս ինչո՞ւ պիտի չգրէր»⁽⁴⁾:

Ուստի աչքիս առջեւ ունենալով մեր այս տարուան ձառերուն անկատարութիւնը, եւ որ մեծն է՝ նոցա սակաւութիւնը, եւս եւ հայրերուն սրտնեղութիւնը, առաւել յարմար կիսամարիմ որ այս տարի թողուի տպագրութիւնը, եւ եթէ Աստուած յաջողէ՝ միւս տարի հրատարակուին. իսկ այս ամբողջ տարին մեր կրթութեամբ՝ առաւել գեղեցիկ ձառեր կ'հանեմք իրոյս: Չեմ ասեր նոյնպէս թէ եկած տարի շատ կատարեալ բաներ պիտի ունենամք գրած. չէ ամենեւին. այնու ամենայնիւ կարող եմք յարմար ու գեղեցիկ գրել բան զայնս որ ունիմք: Գրողներ եւս շատ կ'լինին. մէկ տարուան ժողովոյն օգուտները ամենուն առջեւ կ'փայլին, ու կ'ասկածոտ մարդիկ չեն վստահիր ասելու թէ հինգ կամ տասն հոգի են գրողները, եւ կամ թէ մեծաւորաց շինածն է եւ ոչ աշակերտաց: Նաեւ ծնողք չեն կարող ասել թէ ինչո՞ւ իմ Կիրակոսիս անունը չկայ. վասն զի կտեսնեն որ թէ Կիրակոս եւ թէ Մարկոս ընտիր աշակերտք գրած են. ուստի եւ նոցա անունը կայ. միայն թէ ամէն աշակերտ հաւասար չէ, հաւասար ընդունակութիւն չունի:

Վերջապէս իմ կարծիքն այս է թէ կարելի է Մասեաց Աղանին տարւոյս առաջին տետրակովը համառօտ ծանօթութիւն մը տայ մեր դպրոցական թեմարանիս վերայ, եւ իմացնէ թէ սորա մէջ աշակերտք զանազան ազգային խնդիրներու եւ այլ բաներու վերայ կ'գրեն ու կ'դատեն ինքրկայութեան Գերապատիւ Առաջնորդին, եւ թէ այս ժողովը կ'լինի իւրաքանչիւր շաբաթու միջին օրը, դասերէն ազատ եւ զօսանաց ժամանակ, եւ թէ այս թեմարանիս մէջ կարդացուած ձառերը կ'ստանանամք տպագրել գալ տարուան օրագրի մէջ կամ առանձին՝ իբրաջալերութիւն աշակերտացս եւ իմխիթարութիւն ազգիս⁽⁵⁾:

Խ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ, ԱՍՏԻՍԱՆՅԻ,
Ա. Գ. Գասարանի.

(1) Առ այս ասուեցաւ քե օրագրի ազդեցութիւնն ու զատ զատ տպուած գրքոյկի մը զօրութիւնը մեծապէս զանազանութեամբ իբրարմէ, մանաւանդ այսպիսի նիւթոց, լաւ օրագրով հրատարակելն է:

(2) Ժողովականք տեսնելով որ Գեր. Առաջնորդը այս առարկութիւնը ինքնին լուծեց, պատասխանեցին քե մեզ կը մնայ ըստ կարի ջանալ լաւ գրել մեր ձառերը:

(3) Առ այս պատասխանեցին բազումք քե քանի որ ուսումնարանիս մէջ բարի նախանձր գովելի ճանճեցուած է, եւ չար նախանձր պարսաւելի եւ գարշելի, պէտք է յուսայ որ այդ առարկութիւնը ոյժ չունենայ:

(4) Ասուեցաւ քե ուսումնարանիս աշակերտաց ճշմարիտ օգուտն ու վնասը պէտք է նախադասել քան զայնպիսի ծնողներու կարծիքը՝ որ չեն սովորած բարեկարգ դպրոցներու անաչառ ընթացքին:

(5) Ընդհանրապէս այս ձառին միտքը եւ փաստերը զօրութեան, բայց մեծ մասին կարծեօք որոշուեցաւ որ լաւ ձառերը տպագրուին ընտրութեամբ, եւ այն՝ առաջիկայ 1862 տարին սկսելով: